

**ИСТОРИЧЕСКИ РЕМИНИСЦЕНЦИИ
ПРИ ИЗГРАЖДАНЕТО НА ХУДОЖЕСТВЕНИТЕ ОБРАЗИ
В РОМАНА „ТРИМАТА МУСКЕТАРИ“ НА А. ДЮМА**

Анна Шкодрова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**HISTORICAL REMINISCENCES IN THE CONSTRUCTION
OF FICTIONAL CHARACTERS IN THE NOVEL
“THE THREE MUSKETEERS” BY A. DUMAS**

Anna Shkodrova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

In this article we will try to draw a parallel between the historical prototypes of the main characters in the novel „The Three Musketeers“ and their artistic construction in the course of the narrative. We will also look at the historical context in which the novel itself appeared as part of a new genre: the historical novel. The combination of real historical events and fiction is very characteristic of this new genre, which became more and more widespread in literature in the first half of the nineteenth century.

Key words: parallel, prototype, artistic construction, historical context, Romanticism, historical novel

В историята на литературата има множество произведения, които се отличават с ярък емоционален заряд и майсторско изграждане на художествените образи. Някои от тях вълнуват читателя със своя колорит и със своеобразната си тематика, а други смущават с откровеността на езиковите средства и с изобразяването на нелицеприятната действителност. Не може да се отрече обаче, че има творби, които остават да живеят в съзнанието на читателя векове, след като техните автори и съвременници вече са напуснали този свят.

Един от авторите с най-плодотворно творчество, които винаги са вълнували въображението на читателя и са давали все нови и нови по-

води за изследвания и коментари, неизменно е Александър Дюма-баща (1802 – 1870). Той обогатява световното литературно наследство с множество интересни произведения, пресъздаващи различни периоди от историята на Франция, Англия и Италия. Макар и написани предимно през първата половина и средата на XIX в., те изграждат богата портретна галерия от исторически лица от най-различни епохи, чиято ярка и колоритна аура добива все повече нови и непознати дотогава художествени черти. Разбира се, в по-ново време възникват множество теории, целящи да поставят под съмнение авторството на богатото и плодотворно творчество на Дюма и опитващи се да докажат невъзможността то да е дело само на един-единствен човек. Обикновено се приема, че писателят е използвал труда на други писатели – сътрудници, които са му помагали да развие и допълни многообразните си идеи, като сред тях най-известен е Огюст Маке (1813 – 1888). Това обаче е без значение за въздействието, което творбите на Дюма оказват върху целия литературен свят. Открит остава въпросът за документалната достоверност на голяма част от произведенията му и историческата основа, върху която те почиват, и тъй като е доста спорен, през годините той дава база за множество изследвания и коментари.

В настоящата статия ще се опитаме да направим паралел между историческите прототипи на главните образи в романа „Тримата мускетари“ и художественото им изграждане в хода на повествованието. Ще разгледаме и историческия контекст, в който се появява самият роман като част от един нов, непознат дотогава жанр – този на историческия роман. Съчетаването на действителни исторически събития с художествена фикция е много характерно за този нов жанр, който започва все по-широко да се налага в литературата през първата половина на XIX век.

XIX век във Франция се характеризира със зараждането и развитието на артистични течения, които оказват огромно влияние върху европейската култура и изкуство, като ги тласкат по нови пътища. Те се обособяват на базата на наследството, оставено от Великата френска революция и нейните идеи, които внасят значителни и радикални промени в политическия живот на Европа. Историческата среда претърпява пълна промяна като последица от налагането на принципи и идеи, напълно непознати до онзи момент.

На преден план излиза една нова, все по-бързо налагаща се в обществения живот класа – буржоазията, която постепенно придобива все повече власт и влияние. Постепенно тя изземва цялата политическа и икономическа власт от ръцете на аристокрацията – безспорна-

та абсолютистка сила дотогава, като налага своя модел на управление и своите разбирания за политическия живот.

Наполеоновата епоха в началото на XIX в. създава нова тенденция, която все повече се налага в обществения и политическия живот на Франция и на цяла Европа. Тя се отличава с промяна на идеите в съзнанието на самото общество – висшите политически и културни кръгове все повече стават достояние на хора с най-различен произход и мироглед, които допринасят за културното многообразие със своите собствени заслуги, независещи от класовата им принадлежност. Новото общество създава условия за реализация на представителите на другите социални класи, намиращи се извън обсега на висшата аристокрация. Докато векове наред образованието представлява монопол единствено на аристокрацията, сега вече то става по-достъпно за по-широките слоеве от обществото, разширявайки по този начин техния мироглед и усъвършенствайки заложите и способностите им. Разместването на социалните пластове обогатява изцяло основата, върху която стъпва новото изкуство от началото на XIX в.

Романтизмът е първото от новите течения, които се появяват през XIX в. Неговата продължителност се разполага между 1800 и 1840 – 1850 г. на XIX в. Разбира се, различни предромантически зачатъци се проявяват още през втората половина на XVIII в. Както и всички други нови течения, Романтизмът не възниква внезапно като стихия, а стъпва върху добре подготвената основа, съвкупност от литературните търсения и схващания, битували през епохата на Просвещението. Новите романтически автори се опитват да изчистят литературата от социалните ограничения, като я съсредоточават главно върху усещанията и представите на читателя и същевременно предприемат нови търсения относно тематиката и начина на изобразяване на представяните събития.

Именно в тази обстановка интересът на новото поколение към историческото минало започва все повече да се засилва и довежда до раждането на такива писатели като Александър Дюма, който на свой ред въплъщава възжеланията на своята публика за приключения на фона на една нова и по-различна обстановка. Той умело борави с основните исторически характеристики и ги вплита майсторски в своето повествование по един удивително правдив и своеобразен начин. Неговите герои носят всички основни черти на романтичката епоха, като често излизат извън тесните рамки на известната на всички историческа действителност.

Без съмнение едно от най-емблематичните произведения на Дюма е „Тримата мускетари“ – роман, съставляващ трилогия с по-късните „Двадесет години по-късно“ и „Виконт дьо Бражелон“ и даващ повод да бъде разглеждан като епопея на мъжката дружба и приятелството, продължило през целия живот на героите, въпреки всички препятствия и неудачи, които те преживяват и въпреки дългите периоди на раздяла, които следват всеки един от техните бойни подвизи.

Александър Дюма, който обикновено в по-голямата част от произведенията си използвал труда на други писатели сътрудници, работил над „Тримата мускетари“ заедно с Огюст Маке, който му помагал по-късно и при създаването на „Граф Монте Кристо“, „Колието на кралицата“, „Черното лале“ и някои други творби. Впоследствие Маке подава иск в съда за признаването на 18 романа, написани от него в съавторство с Дюма, за свои собствени произведения, но съдът решава, че работата му не е била нищо друго освен подготовка и синтез на хаотично нахвърляни идеи, с което всъщност официално се признава изцяло авторството на Дюма.

Романът „Тримата мускетари“ първоначално бил публикуван във вестник „Le Siècle“ в периода от 14 март до 11 юли 1844 г., като във всеки брой били пускани само отделни глави. Това е традиционният роман с продължение или роман фейлетон: главата прекъсвала на най-интересното място, за да се поддържа жив интересът на читателите.

В предговора към книгата си Дюма съобщава, че за основа на романа са му послужили мемоари, на които е попаднал случайно във Френската национална библиотека. По-късно станало ясно, че този източник на вдъхновение били „Спомените на господин Д'Артанян, капитан-лейтенант на първа рота на кралските мускетари“ (*Mémoires de Monsieur d'Artagnan, capitaine lieutenant de la première compagnie des Mousquetaires du Roi*). Всъщност тази книга не била написана от въпросния д'Артанян, а съчинена от писателя Гасиен дьо Куртил дьо Сандра (*Gatien de Courtilz de Sandras*), който я публикувал в Кьолн през 1700 г., или двадесет и седем години след смъртта на мускетаря. Именно тази книга Дюма взел от Общинската библиотека в Марсилия и от нея заимствал множество персонажи и епизоди.

Освен тази книга за вдъхновение на Дюма са послужили и други, по-малко известни произведения. От книгата на Пиер-Луи Рьодерер (1754 – 1835) „Политическите и любовните интриги на френския двор“ Дюма заимства историята със скъпоценните камъни, изпратени от кралица Анна Австрийска на Бъкингамския херцог. Същата история е разказана и в „Спомени за регентството на Анна Австрийс-

ка“ (Mémoires sur la régence d’Anne d’Autriche) на Франсоа дьо Ла-рошфуко (1613 – 1680), издадени през 1662 г. в Брюксел, както и в мемоарите на камердинера на кралицата Пиер дьо ла Порт, появили се за първи път в Женева през 1756 г. (Нечаев 2009).

„Спомените“, за които Дюма казва в предговора, че просто са публикувани от него във вид на книга след дълго търсене, се явяват написани от граф Дьо ла Фер, което е собственото име на героя от романа Атос. Така именно Атос се явява разказвач на историята, описана в „Тримата мускетари“, въпреки че повествованието не се води от първо лице. Според Андре Мороа, автор на известната биографична книга „Тримата Дюма“ (Les Trois Dumas), историчността на творбите на Александър Дюма не е нито по-голяма, нито по-малка от тази на романите на Уолтър Скот, който оказва голямо влияние върху възникването, оформянето и по-нататъшното развитие на Френския романтизъм (Мороа 1957). Историята в обработката на Дюма е такава, каквато искали да я видят французите: весела, пъстроцветна, колоритна, построена върху контрастите – една художествена действителност, в която Доброто се намира от едната страна, а Злото – от другата, и те притежават типичните характеристики, оприличаващи повествованието в романите на приказка. Публиката през първата половина на XIX в. се състояла от потомците на онези, които извършили революцията и се сражавали по времето на Наполеон под неговите знамена. Тези читатели все още носели героичния патос и копнеели по едно славно, но все пак не чак толкова далечно минало, в което коронованите особи се явявали главни действащи лица и извършвали героични дела, изпълнени с драматизъм, толкова познати на техните ценности и идеали.

„Тримата мускетари“ е роман, който се явява своеобразен отговор на Дюма на възжеланията и очакванията на неговите ревностни читатели. Той е посветен на приключенията на трима от кралските мускетари с бойни имена Атос, Портос и Арамис, под които те влизат в историята и стават нарицателни за много поколения наред, и на техния млад приятел, благородник на име Д’Артанян, който се отправя към Париж, за да си търси щастието и да осъществи заветната си мечта да стане мускетар. Приятелите преживяват всички несгоди и премеждия заедно, заклевайки се във вечна дружба с девиза: „Един за всички, всички за един!“.

Повествованието в романа започва през април 1625 г. Това е времето на царуването на крал Людовик XIII (1601 – 1643) и епохата на неговия всемогъщ пръв министър кардинал Дьо Ришельо (1585 – 1642). Голяма част от мащабните исторически събития от това време не на-

мират място в романа. Основното събитие, на фона на което се развива действието в последната част на романа, е обсадата на Ла Рошел през 1627 – 1628 г. Това е и едно от най-значимите събития от времето на Людовик XIII. Нантският едикт, издаден от крал Анри IV (1553 – 1610) на 13 април 1598 г. и сложил край на продължителните религиозни войни във Франция през XVI в., гарантирал свободата и откритото изповядване на религиозните убеждения на френските протестанти, наричани хугеноти. В резултат на това в страната възникнали големи протестантски укрепени градове като Ла Рошел – крепост на хугенотите от края на XVI в. и техен основен център на съпротива срещу католическата кралска армия. След неуспешната намеса от страна на англичаните в помощ на протестантските въстаници градът капитулира пред френската армия на 28 октомври 1628 г. Именно с това събитие се слага край на повествованието в романа „Тримата мускетари“.

Вече почти два века образите на четиримата предани приятели вълнуват въображението на читатели от най-различни възрасти и са подлагани на най-разнообразни интерпретации и екранизации. Мнозина са се питали дали зад тях действително се крият реални исторически лица. Както всички произведения, чието действие се развива в по-отдалечена историческа епоха, и в „Тримата мускетари“ авторът се опира на някои исторически прототипи.

Прототип на Атос, най-възрастния от тримата мускетари, се явява Арман дьо Сийег д'Атос д'Отвил, роден през 1615 г. в Беарн – гранична област в Южна Франция, включена в съвременния департамент Атлантически Пиренеи. Той получава името си от малкото градче Атос-Аспис, близо до Отвил. Син на Адриан дьо Сийег д'Атос, като по-малък син той не можел да очаква да наследи владенията на Атос и Отвил, които според закона за наследяването получил по-късно неговият по-голям брат. Така единствените възможности за добра кариера са да постъпи на военна служба или да получи духовно звание. Тъй като се явявал роднина на капитана на кралските мускетари господин Дьо Тревил, получил възможността да постъпи в ротата на мускетарите през 1640 г. Животът му като мускетар обаче не продължил дълго. Единственото, което е известно за историческия Атос, е това, че според регистъра на починалите на църквата „Сен Сюлпис“ в Париж тялото му било открито на 21 декември 1645 г. в Пре о Клерк – място, много известно сред младежите в Париж с това, че служело често за провеждане на дуели. Смята се, че прототипът на героя е загинал именно при дуел (Микьо 2012).

В своя роман Дюма надарява Атос с доста по-дълъг живот от историческия прототип и го превръща в едно от лицата, оказали най-голямо влияние върху поведението и начина на живот на младия Д'Артанян. В началото на романа Атос е представен като тридесетгодишен мъж с високо аристократично потекло, носещ името граф Дьо ла Фер. Той е наследник на славни предци и на множество поземлени владения в Бери. Това е един тайнствен герой, чието минало интригува читателя докрай и оказва голямо влияние върху по-нататъшните събития в романа. За разлика от другите мускетари той е мелодраматичен персонаж – меланхоличен и мрачен, измъчван от терзания и чувство за вина през цялото време. По този начин именно Атос въплъщава най-характерните черти на Романтизма, изграждащи основата на неговото проявление в изкуството – загадъчното и продължително страдание, насочеността към вътрешния свят, дистанцираността на героя от външните събития, крайния му песимизъм, недоверчивостта му към хората и мъчителното желание за бягство от миналото под една различна самоличност.

Доста по-различен и почти противоположен образ на Атос се явява образът на втория от тримата мускетари – този на Портос. Неговият прототип носи името Изаак дьо Порто, също беарнец, произхождащ от протестантско семейство и роден в По през 1617 г. Неговият баща, носещ същото име, бил кралски секретар на парламента на Беарн, а по-големият му брат Жан станал мускетар. Военната си служба историческият Портос започнал в ротата на гвардейците на господин Де-з-Есар, след което около 1643 г. постъпил в гвардията на кралските мускетари. След смъртта на баща си той се оттеглил от военната служба и заел неговото място като секретар на беарнския парламент. Мненията за края на живота му доста се различават, давайки повод за множество теории. Според Жозеф Микьо не се знае нищо за обстоятелствата около смъртта му – въпреки че някои посочват 1670 за година на неговата смърт, това е погрешно, тъй като това е времето на смъртта на по-големия му брат, съобщена от херцог Дьо Грамон, губернатор на Беарн (Микьо 2012). Но според биографа на Дюма Жан дьо Ламаз, прототипът на Портос е починал в родния си град По именно през 1670 г. (Ламаз 1972: 102). Най-разпространената версия обаче е, че Изаак дьо Порто е имал доста по-дълъг житейски път, приключил чак през 1712 г.

Дюма прави от тази личност герой, надарен с херкулесовска сила, верен другар, добродушен и простодушен, но също доста прям, грубоват и самохвалко. Портос е една напълно земна личност, у която

се срещат множество непосредствени човешки черти, слабости и пороци, като същевременно той не е лишен и от известна комичност в отделни ситуации, пресъздавана доста колоритно в многобройните екранизации по романа. По тези свои черти той може да бъде оприличен до известна степен на образа на Санчо Панса от безсмъртния роман „Дон Кихот“ на Сервантес, но облагороден от наличието на аристократичен произход. Героят на Дюма носи името Портос дю Валон, като в края на романа напуска службата след обсадата на Ла Рошел, оженва се и се установява във владенията си като господар на Брасьо и Пиерфон.

Образът на Арамис – третия от мускетарите, е забулен в най-голяма мистерия. За историческия му прототип не се знае почти нищо със сигурност. Героят от романа на Дюма всъщност се явява доста неточна проекция на действително съществувалия мускетар Анри д'Арамиц, роднина на господин Дьо Тревил и същевременно на историческия Атос. Предполага се, че е роден около 1620 г. в малкото село Арамиц, намиращо се в Беарн. От благороднически произход, той е зачислен през 1640 г. в мускетарската рота, командвана от господин Дьо Тревил. Това е единственият от мускетарите в романа, който напуска службата си, завръща се в Беарн и доживява мирно дните си до 1674 г. заедно със семейството си (Нечаев 2009).

Дюма нарича своя герой Ръоне д'Ербле и заимства от историческия прототип единствено името Арамис и духовния му сан. Въпреки че се именува абат Д'Ербле обаче, Арамис не пропуска случай да поема предизвикателства и да отправя такива към обществото, излизайки извън рамките на духовния си сан. Той се проявява като интересна личност, съчетаваща както духовни, така и типично светски черти – зад красивата му външност се крие остър ум, нелишен от известна доза дипломатичност, хитрост и лицемерие. Акцентът, който героят доста често поставя върху своето духовно призвание, завоалира доста умело истинските му намерения и действия – участието му във всякакъв вид интриги, както политически, така и любовни, неговата причастност към зараждането на заговори, готовността му да участва в дуели, забранени от закона, и дори способността да извърши убийство, за да помогне на приятелите си. По-късно Арамис напуска военната служба и се отдава на църковна кариера, като успява доста бързо да се изкачи по йерархическата стълбица и да стане епископ на Ван и генерал на Ордена на йезуитите.

Така изградените образи на тримата мускетари в романа на Дюма биха били непълни, ако не ги свързваше едно обединително звено –

образът на младия благородник Д'Артанян, през чийто поглед авторът предава цялостното повествование. Именно Д'Артанян е образът, който претърпява най-голямата промяна в хода на повествованието, бидейки силно повлиян от тримата си приятели. Всеки един от тях допринася с нещо за формирането на мирогледа на младия гасконец и му помага в неговото търсене на реализация в изпълнения с опасности и приключения светски живот на Париж.

Образът на Д'Артанян е създаден от Гасиен дьо Куртил дьо Сандра в неговата книга на базата на реално съществувал човек. Това е Шарл Ожие дьо Бац дьо Кастелмор, граф Д'Артанян. Той е роден през 1613 г. в замък Кастелмор, намиращ се близо до Люпиак в Гаскония (в днешния френски департамент Жер). Семейството му било със скромни буржоазни корени, като представителите му забогатели от търговия и по-късно получили благородническа титла. Историческият прототип на Д'Артанян живял всъщност по времето на Мазарини, а не на Ришельо (през 1625 г. той бил на не повече от 12 години), като постъпил в ротата на кралските мускетари през 1644 г. След разпускането на ротата през 1646 г. той става доверен човек на Мазарини и се ползва с особеното доверие на крал Людовик XIV (1638 – 1715), вземайки участие в редица значими събития в историята на Франция, като например активното изпълняване на военни мисии по време на Фрондата. Сред другите важни събития в неговата кариера са участието му в ареста на Никола Фуке през 1661 г., провъзгласяването му за капитан-лейтенант на ротата на кралските мускетари през 1667 г., както и изпълняването на длъжността губернатор на Лил през 1672 г. Животът на Шарл дьо Бац завършва на 25 юни 1673 г. с гибелта му при обсадата на Маастрихт (Нечаев 2009).

Дюма създава от този исторически герой образ, който ще остане безсмъртен в съзнанието на хора от различни народности и поколения. В началото на историята на „Тримата мускетари“ Д'Артанян е до известна степен наивен младеж, нелишен от провинциален чар и лукавство, стремящ се да покаже опитност, каквато не притежава, за да стане част от един непознат свят, в който да осъществи мечтите си за богатство и слава. Постепенно срещите с Атос, Портос и Арамис му разкриват нова представа за света, към който той се стреми. У всеки един от тримата си приятели Д'Артанян открива черти, които сам би желал да притежава, и с всички сили се стреми да им подражава, за да бъде приет като равен в техния свят. В крайна сметка с цената на много усилия и жертви Д'Артанян успява да постигне заветната си мечта да стане

мускетар, но загубите и огорченията по пътя му към нея обагрят финалните епизоди на романа с известен меланхоличен оттенък.

Героите в романа „Тримата мускетари“ принадлежат към различни социални класи, но остават неизменно свързани с кралския двор и политическата и историческата обстановка през XVII в. Дюма показва света на дворцовите интриги, коварството и лицемерието на силните на деня, предаността и находчивостта на хората от народа в служба на господарите, често срещаната зависимост на големите събития от характера или прищевките на един-единствен човек. Писателят не се нуждае от подчертано дълбок психологически или философски анализ на героите си, за да създаде едно удивително завладяващо и запомнящо се повествование. Въпреки значимостта и яркостта на създадените от него женски образи в романа именно основните мъжки образи са тези, които в най-голяма степен предизвикват симпатиите и чрез непрекъснатото си участие в основните интриги въвличат читателя непосредствено във водовъртежа на събитията. Имената Атос, Портос, Арамис и Д'Артанян стават нарицателни през годините и оставят в паметта на читателите и зрителите спомена за непреходни ценности и идеали, за които се борят, превръщайки се в синоним на неразривната дружба, надживяла забравата на времето.

ЛИТЕРАТУРА

Куртил дьо Сандра 1700: Courtilz de Sandras, G. de. *Mémoires de Monsieur d'Artagnan, capitaine lieutenant de la première compagnie des Mousquetaires du Roi*. Cologne: P. Marteau, 1700.

Ламаз 1972: Lamaze, J. de. *Alexandre Dumas*. Paris: Editions Pierre Charron, 1972.

Микьо 2012: Miqueu, J. *Le Béarn des Mousquetaires et des soldats du roi*. Navarrenx 64190: Cercle Historique de l'Arribère, 2012.

Мороа 1957: Maurois, A. *Les Trois Dumas*. Paris: Hachette, 1957.

Нечаев 2009: Нечаев, С. Ю. *Три д'Артаньяна: Исторические прототипы героев романов «Три мушкетёра», «Двадцать лет спустя» и «Виконт де Бражелон»*. [Nechaev, S. Yu. Tri d'Artan'yana: Istoricheskie prototipy geroev romanov „Tri mushketera“, „Dvadtsat' let spustya“ i „Vikont de Brazhelon“.] Москва: Астрель: АСТ CORPUS, 2009.